

ELENUȚA MĂRIOARA VĂNĂTORU

Structura societății din Transilvania, aflată sub dominația habsburgică, a cunoscut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea schimbări importante determinate atât de politica economică a Curții din Viena, la baza căreia stătea o variantă austriacă a mercantilismului¹, cât și de afirmarea tot mai puternică a despotismului luminat, care era, de fapt, încercarea politică de înnoire a statului feudal și de adaptare a lui la dezvoltarea noii economii capitaliste². Totodată, visteria imperială austriacă fiind epuizată, ca urmare a deselor războaie purtate cu turcii, Curtea din Viena urmărea sporirea veniturilor pe orice cale, așa că, pentru bani, se vînd titluri nobiliare unor străini care se așează în Transilvania. Consecința imediată a fost creșterea rîndurilor nobilimii colaboratoare a Curții din Viena. În schimbul acestei colaborări nobilimea e dăruită cu titluri de baroni și conți, altora li se arendează vămile și alte bunuri aducătoare de venituri³. Nobilimii din Transilvania îi este lăsată libertatea de a exploata în voie țărănimea iobagă și ca urmare exploatarea ia proporții. Numărul mare al membrilor clasei privilegiate contribuie și el la acest fenomen. Potrivit unei conscripții din anul 1767, nobilimea din Transilvania, raportată la numărul total al populației, ajungea la 6,7% față de 4,4% cit era la începutul secolului al XVIII-lea⁴.

Nobilimea și statul austriac exploatează țărănimea, pe iobagi mai ales, feudalii locali prin cele trei forme de rentă — în muncă, în bani și produse —, fiscal imperial prin dări, prin taxe militare și contribuții extraordinare⁵. Numai în perioada noiembrie 1772 — martie 1773, în localitățile cercurilor Hunedoara, Deva, Lăpușnic, Ilia și Chimindia s-a încasat o contribuție totală în valoare de 12.918 florini renani și 14 crețari⁶.

Această stare de lucruri producea îngrijorare Curții imperiale, nu atât din grija față de țărănime, ci din teama că țărănimea exploatată fără milă de nobilime nu va mai putea să susțină și sarcinile statului sau va părăsi țara.

Pornind de la filozofia iluministă, despotismul luminat schimbă o serie de concepții existente pînă atunci, cum ar fi, de pildă, concepția despre stat și despre monarh. Semnele acestui despotism luminat apar încă din vremea Mariei Tereza, dar ele se vor accentua mai ales după înființarea Consiliului de stat din 1761 și după cooptarea, de către

¹ *Din istoria Transilvaniei*, Vol. I, Ed. a III-a, București, 1963, p. 236.

² Vezi mai pe larg lucrarea David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Ediție nouă cu adăugiri și precizări, București, 1984, p. 227.

³ *Din istoria Transilvaniei*, Vol. I, Ed. a III-a, București, 1963, p. 237.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 238.

⁶ Arhivele Statului Deva, fond *Prefectura județului Hunedoara*, dos. 151/1773, f. 1—4.

impărăteasă, în funcția de coregent a fiului ei, viitorul împărat Iosif al II-lea (1765)⁷. În virtutea acestor concepții care oferă monarhului absolut posibilitatea de a se manifesta activ pentru realizarea progresului economic-social și ameliorarea relațiilor de producție și a raporturilor sociale, viitorul împărat Iosif al II-lea va întreprinde trei călătorii în Banat și Transilvania⁸. Una va fi cea din 1773. Monarhul dorea să cunoască personal nevoile poporului și să lucreze pentru fericirea lui, la nevoie chiar împotriva voinței lui. În consecință apare des printre supuși, ascultă el însuși plîngerile lor (care sînt de ordinul miilor) pentru a cunoaște direct, fără intermediari, nevoile poporului⁹. Așa, de pildă, în iunie 1773, mai multe ordine ale Guvernului Transilvaniei trimise Tablei continua a comitatului Hunedoara cer acesteia să cerceteze plîngerile locuitorilor din Ohaba de sub Piatră, Mălăiești, Sălașul de Jos, Crișeni, Tămășasa, Teiu, toate adresate viitorului împărat, și în care proprietarii de pămînt sînt acuzați de abuzuri¹⁰. Iosif al II-lea a înțeles că cea mai mare utilitate în stat o au masele contribuabile. De aceea se va arăta indignat cînd a raportat, în 1773, consiliului de stat și mamei sale, Maria Tereza: „Îmi fac o datorie de conștiință de a sublinia că această țară, Transilvania, este bună și frumoasă, dar are nevoie de ajutor grabnic și de o reformă radicală deoarece simple îmbunătățiri nu sînt suficiente, mentalitatea nobililor fiind cu totul coruptă... Toți caută să-și apere privilegiile și să facă ceea ce vor din supușii lor... Nobilimea maghiară nu se teme de nimic în lume, decît de ceea ce i-ar putea scădea veniturile sau îngrădi privilegiile, pe care și le sporește prin toate mijloacele posibile, atît de mult cît poate, pentru a-și exploata cît mai mult iobagii supuși ei. Iobagii sînt un fel de robi ai stăpînilor, ei nu au nici un mijloc de apărare, ci trebuie să slujească, mult sau puțin, după bunul plac al stăpînului, cum și în vrea această... Iată de ce sate întregi sînt gata să treacă în Moldova“¹¹.

Un raport din 22 mai 1773, întocmit de o comisie imperială și adresat Curții din Viena, oferă date interesante despre comitatul Hunedoara în anul vizitei lui Iosif al II-lea în Transilvania. Se spune în raport: „Comitatul Hunedoara este împărțit în Valea Mureșului și Valea Hațegului; în prima sînt mai multe localități unde producția de vin este bună, iar părțile celelalte ale comitatului au producții de fructe destul de bogate... Deva are o întreprindere minieră care s-a dovedit de o bună rentabilitate. Aici (la Deva n.n.) cetatea trebuie întărită. Deasemenea, lucrările de fortificații ale Marelui Principat spre Banat sã fie încheiate pentru a elimina posibilitatea unor atacuri inamice prin surprindere“¹². Referindu-se la Hunedoara, raportul arată că: „Hunedoara are un castel ce a fost construit de Ioan Corvin, cunoscut și sub numele de Hunedoara. În prezent castelul este locuit de funcționari fiscali și

⁷ D. Prodan, *op. cit.*, p. 229.

⁸ *Ibidem*, p. 231.

⁹ *Ibidem*, p. 231—232.

¹⁰ Arhivele Statului Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 205/1773, f. 1. Vezi și dos. 206—218/173.

¹¹ *Din istoria Transilvaniei*, Vol. I, Ed. a III-a, București, 1963, p. 239.

¹² Arhivele Statului București, colecția *Microfilme Austria*, rola 60, c. 305.

este sediul administrației domeniului. Pe acest domeniu se află unul din cele mai frumoase și bune ateliere de fierărie din ținut, iar cel de la Trascău produce unelte din fier și din oțel¹³.

Sub aspect social raportul preciza: „În comitatul Hunedoara am aflat de la nobilul Zeik, de religie reformată și care cunoaște bine ținutul, că în acest comitat sint doi vicecomiți, doi judecători supremi, aproape 600 de nobili. Tabla Continua este bună pentru procese dar are puțini asesori. Tot după spusele nobilului Zeik am aflat că epizootiile au împuținat numărul vitelor și deci a scăzut posibilitatea efectuării robotei cu vitele; tot Zeik a spus că această problemă a fost pusă în discuție la Tabla Continua a comitatului, avînd în vedere faptul că multe familii de țărani contribuabili au suferit din cauza pierderii vitelor¹⁴.

Despre Scaunul Orăștie, în raportul menționat, se spune: „Scaunul Orăștie are o agricultură mijlocie și o producție de vinuri de calitate inferioară. Cea mai mare parte a locuitorilor din acest ținut se ocupă cu exploatarea lemnului, munca manuală și producția țuicii¹⁵.

Într-o frază a raportului aflăm că: „În acest comitat (Hunedoara) se află și întreprinderile miniere aurifere de la Săcărimb, care sint cele mai bogate din ținut și au fost construite în timpul guvernatorului Hadik¹⁶. Mergînd spre pasul Porțile de Fier ale Transilvaniei, autorii raportului menționează că au trecut printr-o localitate „Varhely, care desemnează în limba maghiară o localitate unde se afla cetatea (Grădiște-Sarmizegetusa). În istoria scrisă se arată că localitatea de aici era Ulpia Traiana și a fost capitala provinciei romane. Aici pot fi văzute ruinele amfiteatrului în aer liber¹⁷.

Raportul din 1773 atinge o problemă de interes major pentru Curtea din Viena. Este vorba despre regimentele grănicerești ardeleni.

Este cunoscut faptul că prin proiectul din 13 octombrie 1761 înaintat de generalul Bucow Consiliului aulic de război s-a propus înființarea regimentelor de graniță în Transilvania¹⁸. Obiectivele politice urmărite de cercurile imperiale arată intenția Curții din Viena de a se folosi de grăniceri pe de o parte pentru a implanta absolutismul terezian pe pămîntul transilvan, iar pe de altă parte de a atrage la catolicism o parte a populației românești ortodoxe. De asemenea, prin noua instituție militară se urmărea posibilitatea folosirii lor ca instrumente de reprimare împotriva mișcărilor populare și de stăvilire a bejeniei țărănimii române din Transilvania spre Moldova și Țara Românească, pentru a rupe contactul prea strîns al populației de pe cele două versante ale Carpaților¹⁹. Ca să nu mai amintim și faptul că noua putere militară putea fi utilizată la nevoie și ca forță combatantă în exterior.

¹³ *Ibidem*, c. 306.

¹⁴ *Ibidem*, rola 63, c. 344.

¹⁵ *Ibidem*, rola 60, c. 304.

¹⁶ *Ibidem*, c. 308.

¹⁷ *Ibidem*, c. 307.

¹⁸ Vezi pe larg la C. Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania. 1764—1851*, București, 1971, p. 29.

¹⁹ *Istoria României*, Vol. III, București, 1964, p. 514.

Menționăm că raportul din 1773 face referire și la problema militarizării graniței Transilvaniei cu Banatul. Într-adevăr, referindu-se la această chestiune, raportul subliniază: „Spre Marga, în vale, sînt două sate împrăștiate. Așadar sînt în întregime provinciale și, deși sînt administrate de conducerea Regimentului I Românesc, nu se poate vorbi de o asemănare cu o graniță militară, ci, dimpotrivă, de un ținut imperfect militarizat; în curînd 20 de sate aflate lângă graniță, unde nici un bărbat nu este militar, vor fi militarizate”²⁰. Iată deci că și după un deceniu problema constituirii unei zone de siguranță la granițele imperiului întîmpina dificultăți. De altfel în raport se subliniază că în comitatul Hunedoara progresele militarizării sînt destul de slabe: „Acolo (zona Marga) într-un sat nu sînt nici 10 militari la suta de bărbați, și în fiecare sat nu sînt mai mult de 60 de soldați, 2—3 provincialiști și 1—2 militari (grăniceri); cum este aceasta posibil?”²¹ În continuare se subliniază că militarizarea satelor de graniță ar spori eficiența apărării țării (de fapt a comitatului Hunedoara): „Siguranța țării constă în paza formată de o graniță de militari în comitatul Hunedoara și Valea Hațegului. Natura acestei situații arată că la prima organizare Bucow nu a fost destul de apreciat în zelul său, iar după aceea Siskowich, deși se grăbi să pună planul în aplicare, adoptase cu ușurință principiul inegale”²². Arătînd necesitatea militarizării satelor din Valea Hațegului, mai ales spre granița cu Țara Românească, raportul spune: „În Valea Hațegului se poate veni printr-o poartă (trecătoare) care prin natura sa presupune necesitatea militarizării către granița cu Valahia, din dreapta Clopotivei pînă către munții cei înalți”²³. Și în continuare se arată: „În Valea Hațegului militarii (grănicerii) au pretins din nou ca privilegiile lor să fie examinate și să fie scutiți de toate greutățile contribuțiilor... Altfel mai sînt sate cu composesorate și, în general, sînt conduse după mici drepturi nobiliare... în care supușii trăiesc încă în robotă și în care cei mai mulți sînt împovărați, căci iarna fac 4 zile de robotă cu vitele lor și alte zile cu palmele, iar vara toate zilele de robotă cu animalele, și, dacă stăpînul de pămînt dorește, sînt ținuți la robotă și femeia cu copiii”²⁴.

Sigur, în istoriografia românească, s-au analizat cu competență aspectele sociale, economice și politice ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea din Transilvania și implicit din comitatul Hunedoara. Am considerat însă că o semnalare a unui raport sintetic de la 1773, întocmit exclusiv pentru comitatul Hunedoara poate fi o contribuție modestă la întregirea tabloului social-economic al comitatului Hunedoara într-un an de referință, adică anul vizitei viitorului împărat Iosif al II-lea în Transilvania și anul de mijloc între momentul înființării regiunilor de graniță în Transilvania și momentul izbucnirii răscoalei condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

²⁰ Arhivele Statului București, colecția *Microfilme Austria*, rola 63, c. 340.

²¹ *Ibidem*, c. 341.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, c. 343.

²⁴ *Ibidem*, c. 342.

UNE DESCRIPTION DU COMITAT DE HUNEDOARA DE L'ANNÉE 1773

Résumé

Fondé sur une série de documents gardés dans les Archives de l'État — Deva et des microfilms trouvés aux Archives de l'État Bucarest, l'article analyse une description du comitat de Hunedoara pendant l'année 1773, en mettant l'accent sur l'aspect social et aussi celle de la militarisation des contrées de la frontière du comitat.